

УДК: 373.31

БОНДАР Вікторія Григорівна,

аспірантка кафедри дошкільної освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана

Хмельницького

e-mail: vikusy27@mail.ru

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена позакласній роботі з природознавства в початковій школі. В ній чітко сформульовано форми роботи з учнями в позаурочний час на природничу тематику. Висвітлено деякі теми окремих видів роботи з учнями.

Ключові слова: позакласна робота; індивідуальна робота; гурток; природознавство; вчитель; учень; групова робота.

Позакласна робота – складова частина навчально-виховного процесу, одна із форм організації вільного часу школярів. Вона надає широкі можливості для всебічного розвитку учнів і підготовки їх до життя.

Позакласну роботу з природознавства організують на добровільних засадах, для збудження і стимулювання пізнавальних інтересів школярів. Вона організовується за спеціально розробленою програмою, оскільки її зміст виходить за межі шкільної програми з навчального предмету. Засобами позакласної роботи учитель розширює кругозір учнів з природознавства, поглиблює знання учнів, розкриває їхні здібності, інтереси та нахили. Така робота забезпечує цікаве й корисне проведення школярами вільного часу.

За способом організації діяльності учнів у методичній літературі розрізняють індивідуальну, групову, та масову позакласну роботу [1, с. 315].

Необхідною умовою успішної індивідуальної роботи є вивчення індивідуальних особливостей учнів. Передусім важливо встановити довірливі, доброзичливі стосунки між педагогом і учнем. Велике значення має авторитет вчителя, знання ним вихованців, уміння швидко орієнтуватися [2, с. 347–348].

Щодо індивідуальної позакласної роботи, то вона проводиться з тими учнями, які виявляють особливий інтерес до об'єктів і явищ природи. Пізнавальний інтерес зароджується на уроках природознавства, спочатку він не стійкий, ситуативний і проявляється у збиранні чи колекціонуванні чогось, читанні дитячих книжок про тварин і рослин, перегляді відеороликів чи фільмів про природу. Однак все це школярі роблять безсистемно, нецілеспрямовано. Завдання вчителя – вчасно помітити вподобання учнів, та допомогти в зацікавленості певних нахилів. Відповідно до цього індивідуальна позакласна робота повинна бути цілеспрямована і планомірна [1, с. 315].

Основними видами індивідуальної позакласної роботи є: спостереження (за ростом і розвитком рослин, за способами поширення плодів і насіння, за птахами та ссавцями); оформлення колекцій, гербаріїв; збір рослин (бур'янів і культурних); читанню книг про природу (які розкривають світ природи і сприяють вихованню бережливого ставлення до природи) [3, с.172].

В процесі спостереження важливу роль відіграє педагог, а саме: допомагає дітям в організації (планування індивідуальних завдань, об'єднання учнів у тимчасові групи, залучення дітей до групових і масових видів роботи); заохочує учнів до виконання індивідуальних завдань; допомагає у виборі книжок з урахуванням інтересу кожного учня [3, с. 173].

Позакласне читання з природознавства розширює та поглиблює шкільну програму, а також задовольняє найрізноманітніші запити й інтереси учнів. Задоволення індивідуальних читацьких інтересів, смаків, нахилів, самостійність учня у виборі книг, роблять індивідуальне позакласне читання одним із важливих засобів формування особистості, розумового, морального та естетичного розвитку [4, с. 191].

Щодо позакласного читання з природознавства, необхідно навчити кожного учня самостійно працювати з книжками про природу. На початковому етапі їх підбирають індивідуально з урахуванням інтересу до природи та до читання як виду діяльності, рівня оволодіння технікою читання. Слід рекомендувати учням не тільки прочитати, а й скласти коротке оповідання, намалювати малюнок або відшукати ілюстрації до прочитаного. Пізніше завдання змінюють, зокрема пропонується самостійно підібрати дитячі книжки про природу, а потім працювати над ними.

Ефективність індивідуальної позакласної роботи залежить від рівня усвідомлення учнем мети завдання, його вагомості, від оволодіння способами виконання й оформлення його результатів, а також від оцінювання товаришами й учителем [1, с. 316].

Для заохочення учнів до виконання індивідуальних завдань слід використовувати на уроках знання і практичні вміння, яких діти набули в процесі позакласної роботи. Виявлення і розвиток індивідуальних інтересів дозволяє за спільністю об'єднувати і залучати дітей до групової та масової позакласної роботи [5, с. 280].

Найпоширенішою формою групової позакласної діяльності молодших школярів є гурток. Дидактичними цілями роботи гуртка є розширення та поглиблення знань, засвоєння елементарних умінь, поглиблення пізнавального інтересу до вивчення природи, розвиток індивідуальних здібностей і нахилів дітей, оволодіння практичними вміннями природоохоронної роботи.

Гурток об'єднує 15–20 учнів. Бажано, щоб вони були одного віку, що дозволяє ефективно керувати їх діяльністю. Робота гуртка може бути присвячен глибшому вивченню окремих тем або розділів навчальної програми, до яких школярі виявили особливий інтерес. Наприклад: «Рослинний світ нашої місцевості», «Таємниці життя лісу», «Скарби природи мого краю», «Лісові багатства» тощо. Розглядаючи загальну проблему, учитель планує роботу гуртка не менше двох занять на місяць. Під час планування враховуються індивідуальні інтереси дітей, їх вікові особливості. Вони впливають на вибір об'єктів вивчення, найбільш доцільних методів роботи, форм звітності, поєднання теоретичних і практичних, репродуктивних і творчих завдань, групових та індивідуальних видів діяльності [1, с. 316].

До гуртка треба залучати як учнів, що добре навчаються, так і тих, щовідстають у навчанні. Робота в гуртку сприяє розвитку інтересу до рослин і тварин: навіть учні з поганою поведінкою починають поводитися краще, у багатьох з них виявляються здібності, ініціатива. У гуртку треба поєднувати індивідуальну творчу роботу кожного учня з колективною. Робота повинна бути організована так, щоб в учнів виховувалось почуття колективізму, відповідальності за доручену справу.

Розпочинати заняття гуртка краще з якоїсь конкретної справи, наприклад екскурсії. Під час занять гуртка необхідно виготовляти наочні посібники, використовувати ігри, загадки, вікторини. Також необхідно залучати гуртківців до читання спеціальної літератури [4, с. 207].

Приблизний план роботи включає такі розділи: тема занять, форма занять, дата проведення занять, зміст і методи фронтальної роботи на занятті, зміст і методи індивідуальної роботи, форма звітності.

Зміст кожного заняття відповідає темі плану. Учитель ретельно готується до його проведення, добирає цікаву інформацію, засоби наочності, зокрема відеофільми. Вибір методів і прийомів здійснюється аналогічно до їх вибору під час підготовки до уроку. Вибрані методи повинні передбачати активну участь дітей у роботі гуртка. Тому на його засіданнях організовується актуалізація відомих знань та умінь, відбувається здобуття нових знань з різних джерел. Учні звітують про результати виконання завдань у формі записів у таблицях, тематично дібраних ілюстрацій, самостійно виконаних малюнків чи тематичних розповідей за прочитаними книжками, переглянутими телепередачами. Активність дітей зумовлюється використанням ігор, загадок, вікторин, головоломок, але з чітко визначеною дидактичною метою.

Робота гуртка нерозривно пов'язана з різними формами масової позакласної роботи. Члени гуртка беруть активну участь в організації та проведенні всіх масових позакласних заходів. До найпоширеніших форм масової позакласної роботи належать: тематичні читацькі конференції, усні журнали, тематичний перегляд науково-популярних фільмів, свята, конкурси, КВК [1, с. 316–317].

Позакласне читання займає важливе місце у процесі вивчення природознавства. Залучення дітей до цього виду роботи не тільки розширює їх кругозір з навчального предмета, але й зумовлює розвиток самостійності та формування бажання і вміння працювати з книжкою. Щоб керувати цією діяльністю, учитель має бути добре обізнаний з дитячою науково-популярною літературою, а також пам'ятати, що ефективність позакласного читання забезпечується при дотриманні ряду вимог [2, с. 349].

Перша вимога – це мотивація пізнавальної діяльності. Перш ніж почати роботу із запропонованою книжкою, учні повинні усвідомити, для чого це необхідно робити.

Друга вимога – поступовість і цілеспрямованість у підборі літератури за змістом і обсягом. На перших етапах роботи для позакласного читання слід пропонувати невеличкі, але цікаві оповідання, статті.

Третьою умовою є оволодіння учнями вмінням працювати з текстом, зокрема виділяти його основну думку, скласти план прочитаного, переказувати за складеним планом, доводити свою думку на підставі сприйнятого тексту, чітко і правильно висловлювати думки про прочитане. Важливим є рівень самостійності дітей у позакласному читанні. Найкраще розпочинати цю роботу разом з учителем, але в міру оволодіння зазначеними вміннями самостійність зростає.

Організація позакласного читання передбачає підготовку школярів до цього виду діяльності, тобто усвідомлення мети і завдань та обговорення прочитаного, яке включає: вступне слово учителя, переказування учнями основного змісту, висловлювання своїх думок про те, що найбільше сподобалося і чому, визначення основної ідеї твору, порівняння з власними спостереженнями. Доцільно поєднувати таку роботу з різними засобами наочності, ігровими прийомами, творчими завданнями. Самостійність дітей проявляється не тільки у виконанні завдань, а й у виборі матеріалів для позакласного читання. Спочатку вчитель дає спільне для всіх учнів оповідання, потім учні вибирають одне із запропонованих, а далі самостійно знаходять доступну літературу на визначену тему [1, с. 318].

Поширеною формою організації позакласного читання є проведення тематичного усного журналу. Важливою вимогою організації усного журналу є обов'язкова художня ілюстрація кожної рубрики, сторінки. Набір засобів має бути різноманітним: музичні твори, інсценівки, плакати, репортажі тощо. Кожна його сторінка може бути різною: короткі повідомлення окремих учнів, читання віршів, інсценування, перегляд кіно- і відеофільмів, прослуховування записів, проведення ігор, вікторин, відгадування загадок. Успіх усного журналу залежить від розробки сценарію з чітко визначеною метою і від попередньої підготовки учнів [5, с. 292].

У масовій позакласній роботі з природознавства важливу роль відіграють масові заходи, які проводяться в окремих класах або в загальношкільному масштабі. Вони зближують школярів, розвивають у них почуття колективізму, згуртовують дитячий колектив.

Також наймасовішою формою позакласної роботи є свята. Серед них: «Свято зустрічі птахів», «Свято осені», «Свято урожаю» та інші. Кожне свято передбачає досягнення чіткої визначеної мети. Проведенню свята передують тривала підготовча робота [1, с. 320].

Висновки. Таким чином, усі організаційні форми навчання взаємозв'язані між собою і спрямовані на виконання навчально-виховних завдань. Під час уроків розвиваються знання і практичні вміння. Їх розвиток триває і поглиблюється під час виконання домашніх завдань, позаурочної роботи і на екскурсіях, під час позакласної роботи. Про шкільний урок говорять: «провести урок», це природно і логічно. Так сказати про позаурочне заняття не можна, його разом з дітьми треба прожити.

Список використаної літератури

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. – К. : Веселка, 2008. – 334 с.
2. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.
3. Біда О. А. Методика викладання курсу «Я і Україна. Природознавство» та сільськогосподарської праці (теоретичні основи): Навчально-методичний посібник у схемах, таблицях, рисунках для студентів педагогічних факультетів ВНЗ та класоводів / О.А. Біда, Т.С. Зорочкіна, Т.П. Кучай, В.М. Чичук – Черкаси : Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – 320 с.
4. Нарочна Л. К. Методика викладання природознавства : навч. посібник / Л.К. Нарочна, Г.В. Ковальчук, К.Д. Гончарова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища школа, 1990. – 302 с
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. факульт. / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 2002. – 368 с.

References

1. Baybara T (2008). *Methods of teaching science in elementary school*: Textbook. Kyiv: Rainbow (in Ukr.).
2. Fitsula, M. (2000). *Pedagogy: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions*. Kyiv: Academy (in Ukr.).
3. Bida, O., Zorochkina, T., Kuchaj, T., Chychuk, V. (2011). *Methods of teaching the course "Me and Ukraine. Natural" and agricultural labor (theoretical basis)*: Textbook of charts, tables, figures for students of pedagogical faculties of universities and class teacher. Cherkasy: Publisher of Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy. (in Ukr.).
4. Narochna, L., Kovalchuk, G. V., Goncharova, K. D. (1990). *Methods of teaching science*: Textbook. 2nd ed., Revised and enlarged. Kyiv: High School. (in Ukr.).
5. Savchenko, O. (2002). *Didactic Primary school*: a textbook for students of pedagogical faculties. Kyiv: Geneza (in Ukr.).

BONDAR Victoria,

Postgraduate student of Department of Elementary Education,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: vikusy27@mail.ru

EXTRACURRICULAR WORK WITH NATURAL SCIENCE IN PRIMARY SCHOOLS

Abstract. *Extracurricular educational work – various educational and educational activities of teachers, educators aimed at training students to meet the interests and needs of children organized outside school time teaching staff of the school.*

Its goal is to satisfied the interests and needs of children, development of their creative potential, aptitudes and abilities in various fields such as natural sciences and communication. The dominant role in its organization belongs to class leader, which is primarily organized extracurricular educational activities (organized team activities aimed at achieving specific educational goals), and works in collaboration with other pedagogical staff of the school. At the same time the teacher has initiated its class to attract students to work in groups, workshops, etc.

Such work is sent to fixing, deepening of knowledge from natural science, application of them in practice, elevating mind of students, forming of scientific world view. No less important is making of abilities and skills of self-education, developing creative flairs, organization of leisure, culture of rest.

The feature of extracurricular work consists in the voluntarily participating in her (students elect the profile of knowledge after interests), to the public orientation (the table of contents of educator influence answers the necessities of society, represents the achievement of science, culture, art), initiativeness and independent action of students (taking into account of desires of children, their suggestions).

Keywords: *class work; individual work; club; science; teacher; student; group work.*

*Одержано редакцією 18.01.2017
Прийнято до публікації 20.01.2017*